

SINDS TWEEDUIZEND JAAR

Mihail Sebastian

Sinds tweeduizend jaar

Uit het Roemeens vertaald
door Jan Willem Bos

2018

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze uitgave is mede tot stand gekomen met subsidie van
het Roemeens Cultureel Instituut te Boekarest.

Copyright © 1934 Iosif Hechter

Copyright Nederlandse vertaling © 2018 Jan Willem Bos

Oorspronkelijke titel *De două mii de ani*

Oorspronkelijke uitgever Editura Național

Omslagontwerp Brigitte Slangen

Omslagillustratie © Cezar Popescu

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 2270 0

NUR 302

debezigebij.nl

VOORWOORD

Mihail Sebastian – Kroniekschrijver van turbulente tijden

Er zijn volop Roemenen die nostalgische gevoelens koesteren ten aanzien van de periode tussen de beide wereldoorlogen, een tijdperk dat dikwijls wordt gezien als een soort Roemeense Gouden Eeuw, waarin de cultuur bloeide, de literatuur van hoog niveau was en de economie zich gunstig ontwikkelde. Vooral na de val van het communisme in december 1989 werd er teruggegrepen naar het tusseoorlogse Roemenië als een voorbeeld voor het posttotalitaire land dat zijn identiteit terugzocht. Bij dit geïdealiseerde beeld zijn veel vraagtekens te plaatsen – en die vraagtekens zijn volop te vinden in het werk van Mihail Sebastian, waarin het Roemenië van de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw wordt gepresenteerd als een problematische maatschappij met volop economische tegenwind, geteisterd door nationalistische oprispingen met onangename antisemitische tonen.

Mihail Sebastian is de schrijversnaam van Iosef Mendel Hechter en de naam waaronder hij in de Roemeense literatuur bekendstaat. Hij werd in 1907 geboren in Brăila in een tot de middenklasse behorend seculier joods gezin. Net als de ik-persoon in *Sinds tweeduizend jaar* groeide hij op in dit bedaarde stadje aan de benedenloop van de Donau. Na de middelbare school vertrok Sebastian naar Boekarest om daar rechten en filosofie te gaan studeren. Na zijn afstuderen toog hij naar Parijs om daar aan zijn proefschrift te werken, een voornemen dat hij reeds na een jaar opgaf.

Terug in Boekarest werd hij door professor Nae Ionescu gevraagd om te komen werken voor het tijdschrift *Cuvântul*, een blad met een extreemrechtse, zo niet regelrecht fascistische signatuur, waar hij zou blijven tot 1934. Hierna werd hij aangenomen als redacteur bij de uitgeverij van de Koninklijke Fundatie totdat hij, op grond van de antisemitische wetgeving van de vroege jaren veertig, geen openbare functie meer mocht bekleden en niet langer mocht publiceren. Hij bleef echter schrijven, al moest een van zijn toneelstukken in 1943 worden opgevoerd onder het pseudoniem Victor Mincu omdat het te algemeen bekend was dat achter de schrijversnaam Mihail Sebastian een joodse auteur schuilging.

Na augustus 1944, toen Roemenië in de oorlog de kant van de geallieerden koos, werd de antisemitische wetgeving opgeheven. Kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog werd Mihail Sebastian in het centrum van Boekarest aangereden door een vrachtwagen ten gevolge waarvan hij kwam te overlijden. Hij was zevenendertig jaar oud.

In de literatuur had Sebastian in 1932 gedebuteerd met *Fragmente dintr-un carnet găsit* (Fragmenten uit een gevonden schrift), in hetzelfde jaar gevolgd door de bundel korte verhalen *Femei* (Vrouwen). Hierna publiceerde hij een serie romans: *De două mii de ani* (Sinds tweeduizend jaar, 1934), *Orașul cu salcâmi* (De stad met de acacia's, 1935) en *Accidentul* (Het ongeval, 1940). In de Roemeense literatuurgeschiedenis gedurende de communistische tijd was hij vooral bekend met zijn toneelstukken *Jocul de-a vacanța* (Vakantietje spelen, 1938), *Steaua fără nume* (De ster zonder naam, 1943) en *Ultima oră* (Vers van de pers, 1946). Van hun blijvende populariteit getuigt het gegeven dat van *Jocul de-a vacanța* in 1951 een radiohoorospel werd gemaakt, waarna het toneelstuk tweemaal werd ver-

filmd (in 1981 en 1995). Ook *Steaua fără nume* werd in 1965 verfilmd in een Frans-Roemeense coproductie (te vinden op YouTube), en nogmaals in 1978 in de Sovjet-Unie (ook op YouTube, in het Russisch met Roemeense ondertiteling).

Een andere kant van het leven en werk van Mihail Sebastian kwam opnieuw in de belangstelling door de publicatie van zijn dagboek, dat na de oorlog per diplomatiek koerier het land uit was gesmokkeld en in Jeruzalem terecht kwam. Na lang aandringen kreeg uitgeverij Humanitas in Boekarest toestemming van de erven van de schrijver om de negen schriften die het dagboek vormen te publiceren. Het verschijnen ervan in 1996 was een groot en omstreden evenement en bracht veel tongen en pennen in beweging. Het dagboek bestrijkt de periode 1935-1944 en beschrijft de opkomst van het antisemitisme in Roemenië, in de internationale context van de bloei van het nazisme en fascisme. Sebastian noteert hoe in de jaren dertig de sfeer in Boekarest almaar grimmiger werd en hoe steeds meer van zijn intellectuele vrienden, onder wie met name de later wereldberoemd geworden schrijver Mircea Eliade, steeds verder naar rechts weggleden en nationalistische en antisemitische ideologieën omarmden. Het dagboek werd vertaald in een groot aantal talen, waaronder het Nederlands (in 2008 verschenen in vertaling van Julien Weverbergh).

Door de internationale aandacht voor Sebastians dagboek kwam ook zijn roman uit 1934, *De două mii de ani*, weer in de belangstelling. Deze grotendeels autobiografische roman over wat het betekent om in die tijd jood te zijn in Roemenië, had bij eerste verschijning een enorme impact gehad, mede doordat hij werd gepubliceerd met een onvervalst antisemitisch voorwoord door zijn leermeester Nae Ionescu.

Sebastian had de eerste opzet van zijn roman gemaakt in zijn Parijse periode, in 1931, en reeds toen had hij Nae Ionescu,

die hij mateloos bewonderde, verzocht om een voorwoord te schrijven bij het boek waar hij nog maar nauwelijks aan was begonnen. De hoogleraar schreef zijn voorwoord drie jaar later, overigens zonder het boek te hebben gelezen, al kende hij Sebastians opvattingen wel van de lange gesprekken die ze tijdens gezamenlijke wandelingen hadden gevoerd. In zijn voorwoord staat Ionescu stil bij de conditie van de joden in het algemeen, in een historische context geplaatst, waarbij hij oordeelt vanuit het theologische argument dat de joden al het leed dat hun overkomt aan zichzelf te wijten hebben omdat ze de Heiland niet erkennen. ‘De Messias is gekomen, Iosef Hechter – en jij hebt hem niet herkend. Dat is alles wat er van je wordt verlangd, in ruil voor alle goedheden die God voor jou heeft gehad: waakzaam zijn. En jij bent niet waakzaam. Of je hebt het niet gezien – omdat je hoogmoed schellen op je ogen heeft gelegd.’ En hij eindigt op dreigende toon: ‘...Iosef Hechter, voel je niet hoe je door koude en duisternis wordt bevangen?’

Hoewel Sebastian diep geschokt was over Nae Ionescu's tekst, publiceerde hij hem toch als voorwoord bij zijn roman, die, juist daarom, veel opschudding veroorzaakte. Misschien wilde Sebastian alleen maar laten zien dat hij een man van eer was en gunde hij daarom Nae Ionescu zijn weerwoord; of wellicht zag hij het zelfs als een onderbouwing van de standpunten die hij in zijn boek met zoveel kracht en overtuiging bestrijdt. Hij ging hoe dan ook de discussie niet uit de weg en verzamelde vervolgens alle reacties op de roman en het voorwoord in een boek genaamd *Cum am devenit huligan* (Hoe ik een hooligan ben geworden, 1935).

Na de Tweede Wereldoorlog, ten tijde van het communistische bewind, bleef Sebastian dankzij zijn toneelstukken een populaire en veelgelezen schrijver. Zijn dagboek was nog on-

bekend en *Sinds tweeduizend jaar* werd tijdens de communistische dictatuur niet gepubliceerd omdat het regime zijn vingers niet wilde branden aan 'de joodse kwestie'. Na de val van het regime werd de roman echter dadelijk weer uitgegeven, waardoor Sebastians schrijverschap in al zijn aspecten opnieuw in de belangstelling kwam te staan. Dit werd nog versterkt door de verschijning van het dagboek in 1996. Zijn kritische toon daarin ten aanzien van vooraanstaande intellectuelen van zijn generatie, die zich hadden laten meeslepen door de nationale en internationale extreemrechtse en vooral antisemitische tendensen, leidde tot felle reacties – zowel voor als tegen Sebastian. Ook na de val van het communisme blijft de kwestie van het Roemeense antisemitisme en de vervolging van de Roemeense joden voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog in Roemenië een heikel onderwerp.

Dat ook Sebastian zelf niet geheel immuun was geweest voor de verleidingen van het extremisme, werd een aantal jaren geleden naar voren gebracht door Marta Petreu in *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (De duivel en zijn leerjongen: Nae Ionescu – Mihail Sebastian, 2006; derde, herziene uitgave 2016). Petreu toont aan dat Sebastian, in de paar jaar dat hij voor *Cuvântul* schreef, een opmerkelijk tolerante houding aan de dag legde ten aanzien van de antidemocratische, nationalistische en antisemitische gezindheid van het blad en dat hij ook artikelen schreef waarin hij uitdrukking gaf aan bewondering voor deze ideologie. Voor een groot deel is Sebastians houding terug te voeren op zijn respect voor en vertrouwen in Nae Ionescu – die met zijn voorwoord in 1934 zou laten zien hoe eenvoudig een dergelijk vertrouwen kon worden beschaamd. En wellicht valt zij ook te verklaren uit Sebastians verlangen om deel uit te maken van een grote intellectuele beweging waar zoveel vooraanstaande leden van

zijn generatie toe behoorden. Totdat hij besepte zichzelf te compromitteren en zijn positie – als joods redacteur bij een antisemitisch blad – onhoudbaar was geworden. Deze episode laat eens te meer zien hoezeer een complexe en – het mag best gezegd worden – tegenstrijdige persoonlijkheid als Sebastian in die tijd worstelde met zijn identiteit als joodse Roemeen en/of Roemeense jood.

In *Sinds tweeduizend jaar* klinkt Sebastian dikwijls verbazingwekkend – en verontrustend – actueel. Zo draait het bij hem niet alleen om het eeuwige ‘joodse vraagstuk’, maar bijvoorbeeld ook om de vraag hoeveel generaties lang leden van een bevolkingsgroep in een land moeten wonen om als burgers te worden beschouwd, zelfs als deze groep een geloof aanhangt (of tot een op een godsdienst stoelende cultuur behoort) dat niet dat van de meerderheid van de bevolking is? De diverse, joodse en niet-joodse, personages die de auteur opvoert, tegenwoordigen verschillende houdingen ten opzichte van de maatschappij waarmee ze worstelen: S.T. Haim is de internationaal ingestelde marxist, Sulitzer verheerlijkt de cultuur van het getto, Sami Winkler is de zionist, Pârlea de sloper die chaos wil om daaruit een nieuwe maatschappij op te bouwen, professor Ghiță Blidaru (voor een groot deel geënt op Nae Ionescu) is de autochtonist met Blut-und-Boden-theorieën.

Het resultaat is een rijke, veelzijdige roman die blijft boeien. Niet voor niets werd *Sinds tweeduizend jaar* in 2016 als *For Two Thousand Years* gepubliceerd door Penguin Books in Groot-Brittannië (op initiatief van vertaler Philip Ó Ceallaigh), waar het boek zeer gunstig werd ontvangen. Een vertaling in het Nederlands leek daarom ook zeer opportuun.

Jan Willem Bos

'J'ose non seulement parler de moy, mais parler seulement de moy: je fourvoye quand j'escris d'autre chose, et me desrobbe à mon sujet. Je ne m'aime pas si indiscretement, et ne suis si attaché et meslé à moy, que je ne me puisse distinguer et considerer à quartier, comme un voysin, comme un arbre.'

Montaigne, Essais, De l'art de conférer

'Ik durf niet alleen over mezelf te praten, maar praat alleen over mezelf: ik dwaal af wanneer ik over iets anders schrijf en mijn onderwerp van mezelf beroof. Ik houd niet zo onbescheiden van mezelf en ben niet zozeer aan mezelf gehecht en in mezelf verweekeld, dat ik mezelf niet meer afzonderlijk kan zien en beschouwen, als een buurman, als een boom.'

Montaigne, Essays, Over de kunst van het gesprek

DEEL EEN

I

Ik denk dat ik nooit echt bang ben geweest voor mensen of dingen, maar slechts voor tekens en symbolen. Mijn kindertijd werd vergald door de derde populier op de binnenplaats van de Petruskerk, mysterieus, hoog en zwart, waarvan de schaduw tijdens zomernachten door het venster naar binnen viel, tot boven mijn bed – een zwart lint dat mijn sprei in stroken sneed – een aanwezigheid die me angst aanjoeg, zonder dat ik het begreep, zonder dat ik ernaar vroeg.

Niettemin zwalkte ik blootshoofds door de verlaten straten van de stad onder Duitse bezetting: witte strepen in de lucht duiden op het overkomen van vliegtuigen, her en der landden de bommen, soms vlakbij, eerst met een droog en kort geluid, dan weids galmend in de open vlakte.

Ik keek echter onverstoorbaar, met de kille nieuwsgierigheid van een kind, naar de karren met stijf bevroren Turken die in december langs ons huis reden, en voordat ik deze piramides van lijken had gezien, opgetast als boomstronken in een stapel brandhout, had de aanwezigheid van de dood me nooit aangegrepen.

Maar ik stak de Donau over, in een lekke roeiboort, bij de monding, naar de dorpen van de Lipoveners, en ik stroopte eenvoudigweg de mouwen van mijn overhemd op toen ik de indruk kreeg dat de rotte bodem het niet langer zou houden. En God weet wat een beroerde zwemmer ik was.

Nee, ik geloof niet dat ik ooit bangelijk ben geweest, hoewel

de Grieken in het grote park, die ons met stenen bekogelden als ze ons daar betrapten, me daar zolang ik me kan heugen dagelijks voor uitmaakten en hoewel ik ben opgegroeid met de kreet die achter mijn rug in mijn richting werd uitgespuugd: laffe jood.

Maar het is niet zo dat ik niet weet wat angst is. Dat wel. Ik werd tot op het punt van verkramping, van verlamming gekweld door onbeduidende dingen waar ieder ander onverschillig aan voorbijging, maar die in mijn leven gigantische proporties aannamen en toekomstig onheil in zich droegen. Het hielp niet om overdag naar de populier aan de overkant van de straat te lopen, zijn zwarte bast te betasten en met een bloederige nagel tussen de barsten zichtbare houtsplinters los te pulken. Het is maar een populier, hield ik mezelf voor, en ik leunde er met mijn rug tegen om hem dicht bij me te voelen en niet te vergeten. 's Avonds, wanneer ik alleen op mijn kamer achterbleef om me zoals altijd om tien uur te ruste te leggen, was ik hem toch weer vergeten: vanaf de straat klonken nog de voetstappen van de voorbijgangers, gedempte stemmen, af en toe geschreeuw. Daarna viel de vertrouwde stilte in, overeenkomstig een mij welbekend tempo en verloop. Als ik mijn best deed, zou het me zelfs nu nog lukken de drie of vier inwendige schokken in herinnering te roepen waarmee mijn nacht begon, echte treden waarlangs ik fysiek in de duisternis en de stilte afdaalde. Dan trof de schaduw van de populier me verkramp, met gebalde vuisten, met wijd opengesperde ogen, terwijl ik wilde schreeuwen maar niet wist hoe en naar wie...

*

Opmerkelijke ontdekking gisteren in de tweedehands boekwinkel. George Gissing: *La rançon d'Ève*. Een werkje van rond

1900, denk ik. Geen enkel detail over de auteur (waarschijnlijk een Engelsman). Dat heeft vier fijne uren opgeleverd.

Toen ik het uit had, ben ik van huis gegaan om de avondkranten te kopen. Er zijn weer vechtpartijen geweest, vooral op de geneeskundefaculteit en bij ons. Ik ben ook vandaag niet gegaan. Waarom zou ik?

*

Ik werd op straat staande gehouden door Marcel Winder, om me te vertellen dat hij weer was geslagen.

‘Dat is de achtste keer,’ zei hij tegen me, zonder duidelijk te maken of het de achtste knokpartij was geweest of dat hij voor de achtste keer gewond was geraakt. Hij had inderdaad een zwarte bloeduitstorting onder zijn linkeroog. Hij was medeelzaam, bijna opgewekt, in ieder geval superieur. Zoiets was aan mij niet besteed. Ik hield me afzijdig. Blijkbaar waren de jongens iets aan het voorbereiden voor 10 december, maar Winder vertikte het om in detail te treden.

‘Dat is niks voor jou, jochie. Jij houdt je met meer verheven zaken bezig. En toevallig, o, geheel toevallig verhinderen deze verheven zaken je om samen met ons het gevaar op te zoeken. Puur toeval.’

Winder verdoet zijn tijd. Hij slaat de plank mis: zulke ijdelheden zijn mij vreemd.

*

Uit een brief van mijn moeder die ik vandaag kreeg:

...En blijf vooral weg van de universiteit. Ik heb in de courant gelezen dat er weer grote vechtpartijen aan de gang zijn, en de

zoon van de pettenmaker, die vandaag naar huis is gekomen, heeft me verteld dat het bij jullie erger is dan elders. Laat anderen maar de held uithangen. Luister naar je moeder en blijf thuis!

‘Laat anderen maar de held uithangen.’ Als mama eens wist hoe die woorden overkomen.

*

Zou dat alles zijn? Ik was vanochtend binnengelopen bij het college Romeins recht. Niemand sprak tegen me. Ik maakte koortsachtig aantekeningen zodat ik mijn hoofd niet boven de bank hoefde uit te steken. Halverwege het college landt er een papierprop op de bank, naast mij. Ik kijk er niet naar, vouw hem niet open. Iemand roept hardop mijn naam, achter mijn rug. Ik draai mijn hoofd niet om. Mijn linkerbuurman kijkt me strak aan, zonder een woord te zeggen. Die starende blik werkt op mijn zenuwen en ik richt mijn ogen op.

‘Eruit!’

Kortaf bijt hij me dat woord toe. Hij staat op van zijn plaats, maakt ruimte voor me en wacht af. Om mij heen word ik een gespannen stilte gewaar. Iedereen houdt zijn adem in. Eén gebaar van mijn kant en dan spat die stilte uit elkaar...

Nee. Ik glijd de bank uit en loop weifelend naar de deur, tussen twee rijen toekijkers. Alles verloopt plechtstatig, ritueel. Alleen iemand naast de deur haalt naar me uit met een zijdelingse vuistslag, die me maar half raakt. Beetje laat die vuist, makker.

Ik loop over straat. Kijk, een mooie vrouw. Kijk, een leeg rijtuig dat langsrijdt. Alles is waar het hoort te zijn: een kille decemberochtend.

*

Winder kwam bij me langs om me te feliciteren vanwege mijn heldendaad van gisteren. Ik weet niet wie het hem heeft verteld. En hij liet een briefje achter dat ik overmorgen naar de studentenflat moest komen. Er werd voor iedere faculteit een aparte groep georganiseerd. De jongens willen met alle geweld de colleges van 10 december bijwonen. Een principekwestie, volgens Winder.

Al dat gedoe komt me de keel uit. Waar ik zin in heb, is een helder, dik, serieus boek, met een denktrant die tegen de mijne indruist, een boek dat ik lees met dezelfde verbeterheid als bij mijn eerste kennismaking met Descartes. Ieder hoofdstuk was een persoonlijke strijd.

Maar nee: ik zit gevangen in een 'principekwestie'. Bespottelijk.

*

10 december. Ik moet rechtop lopen, met onbedekt hoofd, in de regen, blindelings, recht vooruit, zonder naar rechts of naar links te kijken, evenmin achterom, en niet roepen, vooral niet roepen, het straatrumoer en de blikken van de mensen in dit verwarrende uur over me heen laten gaan. Zo. Als ik mijn ogen sluit, rest er niets dan deze druilerige regen: ik voel de druppeltjes op mijn wangen neerkomen, van mijn wenkbrauwboog naar mijn neusgaten stromen en dan ineens op mijn lippen vallen. Waarom lukt het me niet, waarom ben ik niet in staat de onverstoorbare kalmte op te brengen van een paard dat een lege kar achter zich aan sleept, door de modder, in een storm?

Ik ben een geslagen man. Dat is alles wat er rest. Niets doet

me pijn en afgezien van die vuistslag onder mijn heup is er niet één klap hard aangekomen. Die man trok een vreemd smoel onder zijn pet. Totdat ik zijn geheven hand zag, had ik niet gedacht dat hij ging slaan. Het was een onbekende: het was wellicht voor het eerst dat hij mij zag.

Ik ben een geslagen man en dat is niet wereldschokkend. De Roemeens-Italiaanse Bank, gestort kapitaal 50.000.000 lei. Minimax waakt zodat brand geen kans maakt. De hoofdstad van IJsland is... Waar zou Isidor Leibovici zijn gebleven? Als hij de deur naar het secretariaat heeft weten te vinden, is hij ontkomen. Zo niet... Maar wat is verdomme nou ook alweer de hoofdstad van IJsland? Nee joh, niet Christiania, en evenmin Oslo, want dat is hetzelfde...

Als ik ga huilen, kan ik het verder wel schudden. Ik heb nog genoeg zelfbewustzijn om daarvan doordrongen te zijn. Bal je vuisten, rund, als dat zo nodig moet, beschouw jezelf als een held, bid tot God, houd jezelf voor dat je uit een geslacht van martelaars stamt, ja, ja, houd jezelf dat voor, beuk met je hoofd tegen de muur, maar als je wilt dat ik je nog recht kan aankijken en als je niet van schaamte door de grond wilt zakken, is dit alles wat ik van je verlang: niet huilen...

*

Als ik zou weten dat ik er iets mee opschoot, zou ik de eergisteren geschreven bladzijde eruit scheuren. Nog zo'n hoogdravende uitbarsting – en ik kap met dit dagboek. De vraag is of ik kalm en kritisch kan bezien wat mij en de anderen nu overkomt. Verder...

Er wordt gezegd dat vanmiddag een besluit wordt genomen over een sluiting van de faculteiten voor onbepaalde duur.

II

Gisteren, op het perron, toen ik onder het zwakke lamplicht van het station uit de trein stapte, vond ik mijn moeder er magerder dan ooit uitzien, en oud geworden. Het lag waarschijnlijk aan haar gebruikelijke emotie, tijdens het eerste uur van ons weerzien.

Haar emotie... 'Heb je al je bagage? Heb je niets in de trein laten liggen? Knoop je jas goed dicht. Als we maar een rijtuig kunnen vinden...' Ze praat veel, gehaast, over zoveel onbeduidende dingen, en ze veegt de tranen niet uit haar wimpers, uit angst dat ik ze dan juist zie.

*

De eerste wandeling in de stad. De triomfantelijke mars door de Hoofdstraat, tussen twee rijen joodse kooplui door, die me luidruchtig begroeten, ieder vanaf de drempel van zijn nering, met een verholen teken van verstandhouding.

'Het geeft niks, jongens, hou je haaks, God is goed, het gaat wel over.'

'Sinds tweeduizend jaar...' probeert meneer Moritz Bercovici (manufactuur en schoeisel) me de reden van onze vervolging uit te leggen.

Bij de barbier eist de baas de eer op mijn haar te mogen knippen en hij vraagt me tijdens de operatie of er nog sporen zijn, littekens... enfin... 'U begrijpt wel.'

‘Nee, ik begrijp er niets van.’

‘En die vechtpartij dan?’

‘Welke vechtpartij?’

‘De vechtpartij op de universiteit... U bent toch geslagen?’

‘Nee.’

‘Helemaal niet?’

‘Helemaal niet.’

De man is verbolgen. Hij knipt me met tegenzin, zonder enthousiasme.

*

Avond in de familiekring. Mijn nichtje Viky en haar man zijn net terug van hun huwelijksreis. Blijkbaar is ze in verwachting. Een oom van mij vermaakt zich over dat gebeuren.

‘Jullie hebben erg je best gedaan!’

Viky is erdoor in verlegenheid gebracht, haar man blijft ernstig.

‘Nou, jongeman, het is niet anders! Het is gedaan met de pret. Of je nu wilt of niet, of je zin hebt of niet, het moet... Ken je dat verhaal met die trein?’

Het verhaal met de trein wordt verteld. Iedereen schaterlacht. Vanuit een hoek werpt mijn moeder me verwarde blikken toe...

Ik had net als alle anderen kunnen zijn, een zwaarlijvige koopman, getrouwd, tevreden, die op zondagavond een spelletje poker speelt en smeerlapperijen bezigt tegen jonggehuwden. Ken je die van die trein?

Soms vraag ik me bezorgd af of ik wel volledig aan hen ben ontsnapt.

*

Ik heb mama verzocht om thuis te blijven. Zij handwerkt, ik lees. Soms kijk ik over mijn boek heen naar haar, hoe mooi en kalm ze is, het meest serene voorhoofd dat ik ken, haar ogen een beetje vermoeid door het verstrijken der jaren. 43? 44? Ik durf het haar niet te vragen.

‘Hoe is jouw leven daar, in Boekarest?’

‘Goed. Maar waarom vraag je dat?’

‘Voor mezelf.’

Ze handwerkt verder, zonder me aan te kijken.

‘Weet je, mama, als het een probleem is om me vierduizend te sturen...’

Ze geeft geen antwoord. Ik loop naar de andere kant van de tafel, neem haar rechterhand in de mijne en geef er een vragend knijpje in.

‘Het is al laat, jongen. Kom, we gaan slapen.’

Ik had het al veel eerder in de gaten moeten hebben. Thuis liepen de dingen niet goed. Er is geen geld meer. Ik heb haar gezegd dat ik me voortaan wel met tweeduizend per maand zal weten te redden. Ik ga in de studentenflat wonen. Daar is niets mis mee, het is er warm, het is schoon, het is gerieflijk. (Ze lijkt me niet te geloven – en ik struikel over mijn tong, zelf verbaasd over de kwaliteiten die ik plotseling ontdek in die barak in Văcărești.)

*

Ik hoor haar ademhaling in de belendende kamer. Ik weet best dat ze niet slaapt en dat ze opzettelijk ademhaalt in het ritme van een slapende om mij te misleiden en gerust te stellen.

Wat een kinderachtig gedoe. Ik zou me ervoor moeten schamen, maar doe dat niet. Dat ik op mijn leeftijd niet voor drie maanden van huis kan zijn zonder dat het me aan het hart gaat, zonder dat grote gemis dat zich meester van me maakt nog voordat ik haar een afscheidsknuffel heb gegeven. Als ik me er niet voor zou generen, zou ik haar nu een kus gaan geven, zoals ik vroeger 's nachts deed, als ik midden in een nare droom wakker werd. De nare droom: deze gereedstaande reiskoffer.